

UNA MIRADA AL PASSAT: LA MASOVERIA DEL MOLÍ ROQUER

1.INTRODUCCIÓ

L'objectiu d'aquest treball és l'estudi de les masoveries a la zona de les Guilleries en general i en concret la masoveria del Molí Roquer. Tanmateix cal parlar de la Casa Pairal de Tortadès de la que en depèn i de les successions com a transmissió de la seva propietat, atesa la gran importància que tenen aquestes dues figures per entendre la de la masoveria.

L'interès d'aquest treball va sorgir aquest estiu quan amb el pare anàvem d'excursió pels voltants del Molí Roquer i li vaig preguntar què era aquella casa. Em va explicar que era una masoveria molt antiga que es dedicava a moldre cereals, un antic molí de farina i del qual es conserven documents escrits en pergamí de l'any 1200. Vet aquí que de la curiositat he passat a la recerca i he volgut aprofundir en el coneixement d'una figura, la masoveria, element típic de la Catalunya rural i que va contribuir a preservar l'entorn natural de Sant Hilari. Vistes les activitats agrícoles i forestals que s'hi feien i que a resultes de la recerca efectuada he descobert: **conreus de blat, de civada, fajol, fusta, castanyer, neteja del bosc, carboneres, pastures dels animals, venda de bestiar i vi** (així consta en un document de l'any 1822 trobat a l'arxiu de la casa de Tortadès), per mi és el descobriment del món rural. Una forma de vida de la que personalment en desconeixia la importància econòmica i social que van representar per nombroses famílies de Sant Hilari, i com no, de Catalunya.

Sovint s'ha parlat de les Guilleries, dels seus castells, ermites, parròquies , però poc de les seves masies i masoveries.

Molts llocs, ara totalment despoblats, no fa massa temps eren el centre d'una forma de vida molt intensa gràcies a les masoveries i masies que hi havia habitades.

Malgrat que avui aquestes construccions representin per a nosaltres un munt de ruïnes i pedres colgades de vegetació, antigament varen servir a moltes famílies per viure i treballar. Ens toca conèixer-ho i recordar-ho perquè és part de la nostra historia.

He començat la recerca dels documents a l'arxiu de la casa pairal de Tortadès, atès que es la casa de la qual depèn la masoveria del Molí Roquer.

He trobat un document de l'any 1732 anomenat **“Especulo y Rubrica”** que detalla quines eren les activitats que es desenvolupaven a cada masoveria així com la successió de la Casa en el decurs del temps des de l'any 1254 al 1822.

Primerament, crec que es oportú parlar del mas del que en depenia la masoveria del Molí Roquer: la Casa de Tortadès, és important per entendre la figura de la masoveria, ja que és a partir de la necessitat de gestionar el mas i les seves terres que sorgeix i s'organitza la figura de la masoveria.

2. LA CASA PAIRAL: EL MAS TORTADÈS

2.1. Situació geogràfica

La propietat de la Casa de Tortadès està situada entre els termes municipals de: Vilanova de Sau, Sant Hilari Sacalm, Sant Sadurní d'Osormort, Viladrau i Espinelves.

Les terres que la formen pertanyen a dues províncies: Girona i Barcelona. Comprèn unes 1.500 hectàrees i s'estèn entre els cinc municipis

L'orografia de la finca es força accidentada i va des dels 1100 metres a les zones més altes fins al 650 a les zones baixes.

La finca té vint-i-quatre masoveries: Collsesplanes, Collsesplanes de Dalt, Dodes, Suronells, Serrallonga, Espinàs, Muntanya, Serrabassa i Saboia, totes elles del terme municipal d'Espinelves; el Molí Roquer, la Vileta, al terme de Sant Hilari; la Barraca, i Vernencs a Sant Sadurní d'Osormort; Pallarols, l'Estrany, Puig de Fàbregas i el Molí de Fàbregas a Viladrau, i la Masoveria de Tortadès, el Monar, el Jover, Can Noguera, Malafogassa, el Molí de Malafogassa i Can Sureda, al terme de Vilanova de Sau.

Actualment, moltes estan deshabitades i algunes que estaven en runes als darrers anys s'han arrenjat i s'han reconvertit en cases de turisme rural i d'altres, com el Puig de Fàbregas, s'utilitzen com a cases de colònies i altres com a segones residències.

2.2. La importància de la transmissió de la finca.

La casa pairal en l'estructura social rural de la Catalunya del passat ha estat molt important. Els historiadors han remarcat que, després de la Sentència Arbitral de Guadalupe, l'any 1486, la casa pairal és el centre de l'organització social i econòmica rural de Catalunya.

La Gran Enciclopèdia Catalana la defineix com **"la casa adscrita a una finca rústica, seu d'un llinatge organitzat com explotació rural amb un patrimoni important ...i conservat gràcies a la institució de l'hereu"**.(1)

El mas és alguna cosa més que una explotació agrària o ramadera de tipus familiar. El mas esdevé: **"una entitat social destinada a sobreviure al pas de les generacions que s'hi succeeixen . És un sistema on els interessos individuals quedaven subordinats als de la casa"** (2)

Al sistema pairal català, la manera de transmetre la finca en l'herència no només és una manera de transmetre la propietat a un únic hereu per assegurar la indivisió de la finca i evitar la seva fragmentació, sinó que l'hereu té, a més, el deure de conservar i millorar el patrimoni que rep per transmetre'l en millors condicions.

Això es veu en els documents consultats que es troben a la casa Tortadès on veiem que la manera que els pares deixen generació rere generació el Mas en herència als fills

(1) Enciclopedia Catalana

(2) CONGOST, Rosa i TO, Lluís. Homes, Masos i Història La Catalunya del nord-est. Internet.

a través de quasi vuit segles, és molt igual. En el testament de l'any 1348 : “ **fas hereu universal a Bonanat fill meu i en cas que no tingui fills que arriba a edat de testar substitueix a Pere fill meu**”, es fa referència a una substitució pel cas de morir l'hereu en arribar a l'edat de testar sense fills i a l'any 1901, cinc segles després, s'utilitza el mateix esquema en un altre testament: El pare deixa hereu un dels fills, sempre sota la condició que tingui descendents en el moment d'heretar, preferint-se els fills a les filles i els grans per davant dels més petits i en cas de no ser així tenia l'obligació de transmetre-la al germà. Això es coneix com hereu gravat: “ **Instituye heredero suyo universal al primer hijo varón que nazca...con la condición de que aquel de los nombrados que resulte ser heredero podrá disponer libremente de sus bienes si fallece con hijos legítimos y naturales...**” (3)

Dels testaments consultats, en concret un de l'any 1748, es pot veure la importància del mas en el fet que el testador imposava no només l'anterior condició a l'hereu sinó també l'obligació de viure en una de les cases del mas, de manera que si s'incomplia, l'herència passava al seu successor.

2.3. Les Masoveries: una necessitat de gestió

La masoveria té el seu origen en una necessitat, la relació de dependència amo-masover, ja que els propietaris no conreen directament la terra, sinó masovers que viuen a les masies, amb independència de si els amos ho fan o no, “ **és l'essència d'una forma d'adaptació al medi que té com a finalitat organitzar la producció i el consum..**”(4).

De la necessitat de gestionar i explotar les terres del mas i a fi de treure'n un rendiment econòmic i evitar l'abandonament dels masos i que disminuïssin els beneficis de la terra neix la figura de la masoveria. De la documentació consultada als arxius del mas no hem trobat cap contracte escrit, això fa pensar que sempre eren de paraula, tal i com ens afirma el darrer masover encara viu. El que sí s'observa és que es portava una detallada comptabilitat amb indicació de com s'efectuava el pagament a la propietat i en què consistia. Els propietaris dels masos esdevenen rendistes i es crea un grup social específic del món rural, el dels masovers.

De vegades, l'estada dels masovers s'anava allargant i en algunes masoveries una mateixa família hi estava varies generacions. Això permetia als propietaris poder tenir mà d'obra als masos. D'aquesta manera la figura del masover es podria assimilar a la d'un obrer.

La forma contractual utilitzada per regular aquesta figura era el contracte de parceria, en virtut del qual “**una persona s'obliga a conrear la finca d'una altra, viure en la propietat, lliurar-li la part pactada dels fruits i actuar com a encarregat del propietari**”. (5). Per tant es pot observar com les dues parts s'obliguen recíprocament: l'amo aportava la terra, en cedia l'ús i la casa al masover i aquest aportava el treball i una part de la collita (fruits).

(3) Testament Carme Riera i Cortinas. 1901

(4) MONOGRAFIES DEL MONTSENY. Amics del Montseny.

(5) Gran Enciclopedia Catalana. Internet

Aquesta forma de relació contractual ha perdurat fins als nostres dies i ve a dir que: "És un contracte pel qual una persona s'obliga a conrear la finca d'una altra, viure en la propietat, lliurar-li la part pactada dels fruits i actuar com administrador o apoderat del propietari".

Amb el pas del temps, però, la figura del masover evoluciona i pren una mica més d'autonomia respecte l'amo i les condicions a poc a poc li són més favorables. En els primers contractes l'amo exercia una forta "tutela política i religiosa sobre el masover i que arribava a l'extrem de fer constar l'obligació d'assistir a missa-". El pagament de les rendes podria ser a meitats o a terços.

Al principi es necessitava autorització de l'amo per tot. Aquest controlava fins a l'últim detall qualsevol tracte, despeses i ingrés de les masoveries. Així es pot observar en els llibres de comptabilitat consultats des de l'any 1822 fins a d'altres més recents de l'any 1951 de la Casa de Tortadès en que els amos tenien un control exhaustiu sobre qualsevol compravenda i despesa de la finca. S'annotava tot en uns llibres de comptabilitat que tenien dos apartats, un de compres i un altre de vendes i diferents apartats per a cada masoveria. Si es venia una vaca, una vedella, venda de llet dels animals, visites al veterinari, així com les despeses que tenien, pinso pels animals, animals, canvi d'un animal per un altre amb la diferència del sobrepreu,...la propietat estava present en tancar els tractes. Per la caiguda de la renda de la terra que pateix el camp a finals del s. XIX, l'abandonament dels masos per anar a treballar a les fàbriques i indústries dels pobles o ciutats, la pèrdua de valor dels productes forestals fa, tot plegat, que els propietaris haguessin de canviar i donar més protagonisme als masovers i se'ls permet decidir sobre determinats aspectes de la finca com: què volien conrear i on. Malgrat tot, va arribar un moment en què els masovers van marxar, les cases i les terres van quedar buides i abandonades, ja no es va trobar nous masovers. Tot això va passar a partir dels anys seixanta i fou la senyal que s'estava dins d'un procés de canvi.

Molts masovers abandonaren els masos i es traslladaren als pobles i a les ciutats i els propietaris no en trobaren relleu. Els masos quedaren buits i els seus propietaris ja no continuaren explotant-los com havien fet els seus avantpassats.

És el cas de la Casa de Tortadès que es va veure obligada a reconvertir-se en una explotació de vivers de cultiu de coníferes i explotació del bosc.

3. EL MOLÍ ROQUER. TESTIMONI ORAL: EL DARRER MASOVER

Molts masos feien altres activitats complementàries a les pròpies de l'activitat agrícola o ramadera. Molts d'ells tenien molins. Aquest és el cas del Molí Roquer.

Per precisar millor les característiques de la masoveria, he efectuat una entrevista a fi de recollir informació del darrer masover i comprovar les anteriors explicacions.

Preguntes de l'entrevista al senyor Miquel Bayés.

P- On va néixer? Com va ser que van anar a viure a la casa del Molí Roquer?

R- Jo, vaig néixer a Can Pau Xic l'any 1931, i el meu pare era encarregat de Tortadès. Després de la guerra l'amo de Tortadès va prometre al meu pare, Joan, que la primera casa que quedés lliure seria per nosaltres. I la primera va ser la del Molí Roquer.

P- A quin any va anar a viure al Molí Roquer?

R- L'any 1940, després de la Guerra Civil.

P- Quantes persones vivien al Molí Roquer?

R- Hi vivíem només la família, els pares i els germans. Érem vuit germans, tres nois i cinc noies.

P- Com vivien, ja que, després de la Guerra Civil deuria ser difícil?

R- Vivíem com podíem. Anàvem vestits amb quatre parracs, uns esclops de pi als peus i a la nit ens tapàvem amb una manta. Hi havia molta misèria, passàvem fam i fred.

P- Què conreaven i quin tipus de bestiar tenien?

Nosaltres conreàvem patates, blat, mongetes, enciam... i de bestiar teníem 5 ó 6 vaques, una burra, 4 porcs, i més endavant vam tenir ovelles i cabres.

P- La casa tenia alguna instal·lació per a fer llum?

Sí, hi havia com una campana on hi posàvem carburo i produïa un gas que circulava per uns tubs prims de plom que estaven connectats a una espècie de llums que s'encenien. L'amo ens va posar aquestes instal·lacions de llum.

P- Com s'organitzava la família alhora de treballar?

R- Els nois ens llevàvem molt aviat per donar menjar als porcs, després anàvem a buscar l'aigua i a continuació portàvem les vaques i ovelles a pasturar pel bosc. Finalment, quan es feia fosc, tornàvem a la casa i pel camí agafàvem troncs i branques per fer el foc. El pare s'encarregava de l'hort i de la farinera. La mare i les germanes s'encarregaven de les feines de la casa i també ajudaven a l'hort.

P- Tenien alguna condició que havien de respectar?

No, però la farinera, el molí, no la podíem utilitzar per moldre blat, només per fer la farinada que era de sègal, fajol, ordi o blat de moro. La farinada era per al bestiar, però a vegades, a la nit, venia gent amb carros amb tres o quatre sacs de blat, i el molíem. Perquè després de la guerra es va prohibir de moldre blat, es tenia que entregar, el requisaven, però la gent de Sant Hilari, a la nit i d'amagat, venien a moldre'l, s'amagaven, el recollien. I si t'inxampaven molinant blat et posaven una multa molt grossa. Després de seguida i trinxàvem una mica de fajol perquè no es trobés la farina de blat.

P- Quin tracte tenien amb el propietari?

R- Quan vam arribar al Molí Roquer, el pare no tenia ni un duro, i llavors el senyor Ramon ens ho va posar per meitats, i ho pagàvem tot a mitges, és a dir, a parts iguals amb el propietari, tant les despeses com els ingressos. Al cap de tres o quatre anys l'amo ens va dir, si voleu ara podem fer a terços, i així ho vàrem fer.

P- Què vol dir a terços?

R- Vol dir de 3-1, és a dir, dues parts pel masover i una per l'amo, tant de les despeses com dels beneficis.

P- Tenien altres tractes com a masovers?

R- Sí, es cobrava el 6% de cada farinada. Teníem prohibit cobrar diners. Cobràvem el 6% de cada farinada i era destinada al bestiar. La gent ens deien que els enganyàvem, però nosaltres els dèiem que podien pesar ells mateixos i comprovar-ho.

P- Què fèieu els diumenges?

Els diumenges a les 6 donàvem menjar al bestiar i després anàvem a missa a Tortadès a les 9. Si hi anàvem 9 diumenges seguits l'amo ens donava un duro.

P- Com era el Molí?

El Molí Roquer constava de dues plantes. A baix hi havia la farinera amb la mola, i al damunt la casa i el lloc des d'on es tirava el gra que es trinxava amb la força de l'aigua que movia les pedres. Després s'enscava.

D'aquesta manera en Miquel Bayés ens ha comentat aspectes de la seva vida al Molí Roquer, on s'instal·là l'any 1940 amb la seva família.